

Шарль ЛОРАН

НАПОЛЕОНЗОДА



Т а р и х и й р о м а н

УЎК: 821.133.1-311.6

КБК: 84(4Фр)

Л – 77

Лоран, Шарль

Наполеонзода: тарихий роман. Шарль Лоран / Рус тилидан
Рустамжон Умматов таржимаси. – Тошкент: Янги аср авлоди,
2016. – 240 б.

ISBN 978-9943-27-800-4

Француз адиби Шарль Лоран қаламига мансуб «Наполеонзода» романи ўз ичига XIX асрнинг бошлари – Наполеон Францияси даврини олган «Наполеоннинг жосуси» асарининг мантиқий давомидир. Асарда баён қилинган асосий воқеалар бош қаҳрамон – Рим қироли герцог Рейхштадтский атрофида айланади. Герцог Рейхштадтский асли буюк француз саркардаси Наполеон Бонапартнинг ўғли – Жозеф Француа Шарль Бонапарт. Отасининг аянчли тақдири ўғилнинг ҳаётига ҳам соя солдики, онасидан айро яшаган, ўз бобоси кўлида тутқун бўлган Наполеонзода 21 ёшида сил касаллигидан вафот этади...

Китобхон романни мутолаа қилар экан, XIX аср бошларидаги икки қироллик олий насаб кишилар, туғишганлар ўртасидаги адоват, шахсий гаразлар буюк инсонлар ҳаётининг қанчалар аянчли бўлганига гувоҳ бўлади.

Асар кенг китобхон оммасига мўлжалланган.

УЎК: 821.133.1-311.6

КБК: 84(4Фр)

Рус тилидан
Рустамжон Умматов
таржимаси

ISBN 978-9943-27-800-4

© Шарль Лоран, «Наполеонзода». «Янги аср авлоди», 2016 йил.

ЖУВОНМАРГ ВАЛИАҲД ФОЖИАСИ

Икки юз йилдан ошибдики, Наполеон Бонапарт ҳақидаги баҳсу мунозаралар ҳамон тугамайди. Италиядаги «Наполеон даврини тадқиқ қилиш миллий қўмитаси», Франциядаги «Буюк француз инқилоби тарихини ўрганиш халқаро комиссияси» каби муассасалар мунтазам фаолият кўрсатмоқда.

Наполеон Биринчи тўғрисида кимлар ёзмаган, уни кимлар мадҳ этмаган дейсиз: Байрон, Мицкевич, Стендаль, Беранже, Гейне, Бальзак, Лермонтов, Дюма, Толстой, Бенцони... Бонапартнинг зафарли юришларига бағишлаб Бетховен (!) «Ғалаба симфонияси»ни яратди. Театр томошалари, кино санъати айна мавзуга фаол ёндашмоқни одат қилди...

Сўнгроқ Наполеон таваллудининг икки юз йиллиги (1969) нишонланди. Шу муносабат билан конгресслар, конференциялар, учрашувлар, хуллас, жуда кўп тадбирлар ўтказилди. Наполеон Бонапарт корсикалик матбуот оламининг, телевидение ва радионинг бош қаҳрамонларидан бирига айланди: сон-саноқсиз мақолалар, альбомлар, китоблар, бадиий ва ҳужжатли фильмлар...

Аммо мунозаралар, саволлар ҳамон ўша-ўша: Наполеон ўзи ким эди? Унга берилган сифатларни кўринг: босқинчи ва халоскор, инқилоб аскарлари ва инқилоб душмани, республика императори ва республика

кушандаси, буюк саркарда ва мақтанчоқ генерал, оташқалб ошиқ ва бевафо эр, золим ва одил, корсикалик ваҳший, башариятнинг ғаними...

Бунчалар эҳтиром ва бунчалар маломатларнинг қай бири ҳақ, қай бири ноҳақ? Минг-минг сўровнинг мужассами бўлмиш шу ягона саволга ҳақ жавоб топишдан кўра осмондаги ҳамма юлдузни санаб чиқиш осонроқ бўлса керак.

Аксарият деярли яқдиллик билан маъқуллаган ва нисбатан ҳаққоний таърифни эслайлик: Наполеон Бонапарт жаҳон тарихига таъсир кўрсата олган йирик арбоб, буюк саркарда ва чин маънодаги ШАХС эди. Чинакам тарихий шахслар эса ҳар куни, ҳар йили туғилавермайди...

Наполеон Бонапарт 1769 йил 15 августда Ўрта Ер денгизидаги Корсика оролининг Аяччо шаҳрида дунёга келган, оиладаги саккиз фарзанднинг иккинчиси эди. У 24 ёшида бригада генерали, 26 ёшида дивизия генерали ва Париж гарнизонининг қўмондони бўлди.

Акаси Жозеф ва Наполеон 1795 йилнинг кўкламида марселлик тужжор Этьен Кларининг қизлари билан танишдилар. Уларнинг каттаси Жюлига Жозеф уйланди, келинболанинг синглиси Дезире Клари эса Наполеонга унаштирилди. Ёшларнинг аҳду паймони қаттиқ бўлиб, «умр бўйи сеникиман» деб хат ёзарди Наполеон.

Кейин... кейин эса марселлик қиз куйиб-ёниб, йиғлаб-сиқтаб қолаверди. Воқеаларни олдинлаштириб айтамызки, йиғлаб қолган Дезиренинг пешонаси шўр эмас, ҳатто ярақлаган бўлиб чиқди. Уни генерал Жан Батист Бернадотга узатишди, куёв Наполеоннинг саркардаларидан бўлиб, 1804 йили маршал унво-

нини олди. У Голландиядаги минг-минглаб швед ҳарбий асирларининг халоскори, валинеъмати, гамхўри бўлдики, Бернадот номи Швецияда шон-шарафга бурканди. Швеция риксдаги 1810 йилнинг август ойида уни шаҳзодалиқ мақоми билан сийлаб, қирол Карл XIII нинг валиаҳди деб эълон қилди. Хулласи калом, Франция маршали Бернадот 1818 йили Карл XIV Юхан номи билан тахтга чиқди, унинг ёнида қиролича Дезире ҳам Швеция тожини кийди. Тақдирнинг ўйини-да: Наполеон енгилди, қувилди, охири сургунда ўлиб кетди, ёшлигида алданган қиз эса давру даврон сурди, ўғиллари, неваралари, то эвараларигача ҳукмдорлик қилишди. Кези келганда таъкидлаймизки, Дезире хоним Бернадотлар сулоласининг бошловчи онаси эди, Швеция тахти XXI асрда ҳам унинг авлодлари тасарруфида...

Ким билсин: Жозефина Бонапартни сеҳрлаб қўйганмиди ё унга Наполеон ўзи чин қалби билан боғланиб қолган эдими? Зинҳор онасидан бемаслаҳат иш тутмайдиган Бонапарт айна масалада унинг қаршилигига қарагани йўқ. У 1796 йил 8 март куни Жозефина Богарне билан никоҳдан ўтди ва II мартда Италиядаги ўз қўшинлари сари йўлга тушди. Урушда ҳам у Жозефинанинг хатларини ёнидан қўймасди, уларни такрор ва такрор ўқишдан лаззатланарди. «Мен уни телбаларча севаман», – дерди Наполеон қуролдошларига.

Бонапарт ҳаётида муҳим ўрин тутадиган бу аёлнинг тўлиқ исми – Мари Жозефина Таше де ла Пажера, марҳум эрининг фамилиясига кўра – Богарне. Унинг келиб чиқиши креоллардан¹ бўлиб, Мартини-

¹ Креоллар – европалик истилочиларнинг Америкадаги мустамлакаларида туғилган авлодлари. (Таржимон изоҳи.)

када (Кариб денгиздаги орол) 1763 йили туғилган, Наполеондан олти ёш катта. Жозефина 1779 йили (16 ёшида) Александр Богарне билан турмуш қуриб, бир ўғил, бир қиз кўрган: Эжен (Евгений) ва Гортензия. Генерал Богарне хоинликда айбланиб, инқилобий трибунал ҳукмига биноан 1794 йил қатл этилган.

Наполеоннинг Жозефинага муҳаббати ҳақида муаррихлар кўп шаҳодат беришади...

Миср ва Сурия юриши Бонапартнинг таржимаи ҳолидаги қора саҳифалардан бири. Унинг кўшини Сурия саҳросида боши берк кўчага кириб қолади: ана шу ерда Наполеон Жозефинанинг хиёнатидан воқиф бўлдики, унинг ҳар томонлама хароб ҳолини тасвирлашга тил ожиз...

Франция олисларда қолган, боришга ҳеч чора йўқ. Алам ўтида қовурилиб турган ўша аччиқ дамларда унинг ҳаётига Полина Фуре кириб келди ва Наполеон шу аёл воситасида гўё Жозефинадан қасос олди. Озгин ва нозиккина бу жувон вафо азмини маҳкам тутиб, ҳарбийча мундир кийган ва ҳаммани гафлатда кўйиб, лейтенант эрининг этагига осилганича урушга отланган. Бироқ унинг «вафо кўрғони» бўш тобгина экан: Наполеон 62 кеча-кундуз қамал қилиб, Сен-Жан д'Акр қалъасини ололмаса-да, бу ёқда тўлиқ «зафар қозонди». Душман билан жанг қилиб, аскарлар тутдай тўкилаётган генерал ўз лейтенанти билан уруш бошлармиди? Осонгина чораси топилди: бош кўмондон номидан республика аҳамиятига молик топшириқ ташкил этилди-да, лейтенант ими-жимидида Парижга жўнатилди.

Ўрта Ер денгизидан французларнинг ҳатто қайиғини ҳам ўтказмаётган инглизлар кемани дарҳол қўлга олишди. Англия разведкаси ўзининг зўрлиги-

ни, ер тагида илон қимирласа билажагини яна бир бор исботлади. Яъни, француз кемасидаги ҳамма йўловчилар ҳибсга олингани ҳолда, биргина маъшуканинг эрига озодлик бағишланди. Бугинамас, инглизлар лейтенантни ортиқ уринтирмасдан Қоҳирагача олиб бориб қўйдилар ва у йўл юриб, йўл юрса ҳам мўл юриб, Наполеон қароргоҳига қайтиб борди.

Ойни этак билан ёпиб бўлармиди? Лейтенант шўрлик бош қўмондонни дуэлга чақиролмаса! Алданган эр хотини билан ажрашди ва шу билан муаммо ҳал бўлди-қолди. Лекин умри қисқа бу қисса узоқ давом этгани йўқ. Наполеон Полина Фурени «миттигина тентагим» дердики, тентак бари бир тентак-да...

Наполеон Миср ва Сурия юришидан салкам бир ярим йилда қайтди, қўшинини ташлаб, Францияга бир ўзи келганди. Ҳукумат олдида боши эгик, ҳаёти ҳам хавф остида тургани ҳолда, Жозефинанинг бевафолигини овоза қила олмасди. Бу билан ёнмаган гулханга лампамой қуярди, холос. Инчунин, алданган Наполеоннинг дағдағаси Шантерен кўчасидаги қасридан ташқарига чиққани йўқ. Икковининг муҳаббатини англаш қийин...

Улар кейинроқ ажрашдилар... Жозефина 1814 йилнинг 29 май куни оламдан ўтди, 51 ёшда эди. Докторлар унинг дардига ташхис қўя олмадилар. Ўша пайтлари Наполеон Эльба оролида бўлиб, Жозефинанинг даволовчи врачлари Оро аёлнинг Мальмезон қасрида кўз юмганини айтди. Бонапарт собиқ рафиқаси нимадан ўлганини суриштирди.

– Сизни деб, сизнинг гамингизда, сиз учун куйиб ўлди, – деган экан доктор унга жавобан...

Россия ва Пруссияга қарши уруш бошлаган император 1806 йил декабрь ойида Варшавада эди. Унинг

содиқ аъёнларидан бўлмиш генерал Дюрок ниҳоятда соҳибжамол, зарринсоч бир қизни ўз каретасида олиб келди. Наполеон от алмаштириш учун почта станциясида тўхтаган эди.

– Қадамларингизга ҳасанот, – деди ҳалиги гўзал соф француз тилида, – мамлакатимизга хуш келибсиз. Бошимиз кўкка етгани ва қайнаб-жўшган қувончимиз изҳорига муносиб сўз топиш қийин. Сизнинг ташрифингизга мунтазир эдик.

У Наполеоннинг юрагини жизиллатиб қўйди. Польшанинг катталари ҳам ўртага тушишди ва у 19 яшар Мария Валевская, қариб-қартайган граф Анастас Валевскийнинг хотини экани аниқ бўлди. Император Наполеон уни «польшалик рафиқам» дерди.

Уруш французларнинг ғалабаси ва Тильзит сулҳи билан хотималанди. Лекин Мария иштирокидаги муҳаббатноманинг муқаддимаси Польшада ёзилган эса-да, хотимаси бошқа юртга тақдир қилинган экан... 1809 йили Бонапарт Австрияни тиз чўқтирди: сулҳ музокаралари Пресбург (Братислава) шаҳрида бўлса-да, Наполеон Вена яқинидаги Шенбрун саройида ётиб олиб, ўз дипломатларининг ишини бошқариб турди. Кузнинг илк кунларида Варшавадан саломнома келди.

– Агар чақирсангиз, етиб борардим, – деб ёзибди Мария Валевская.

Наполеон дарров чақирди: у етиб келди. Кунлар, ойлар ўтди.

– Ҳомиладорман, ажабмаски, ўғил бўлса, – суюнчилади Мария.

Валиаҳд! Ҳалигача бефарзанд императорнинг шодлиги чексиз! Лекин... французлар императорининг тож-тахт вориси польшалик хотиндан туғиладими?

Бундай валиаҳдни Франция халқи қандай қабул қиларкин? Ана шу саволлар қаршисида лол қолган Бонапарт Марияни кузатиб юборди, аммо ҳеч нарса ваъда қилмади, истиқболдан оғиз очмади. Иккови қайта кўришмадилар.

Хўш, поляк санамининг кейинги тақдири қандай кечди? Варшавага қайтиб борган Мария Валевская 1810 йилнинг 4 май куни ўғил кўрди, у Наполеон Бонапартнинг тўнғич фарзанди эди. Чақалоққа Александр Флориан-Жозеф-Колона деб исм қўйилди, кейинчалик у граф Александр Валевский номи билан тарихга кирди. Ёш граф 1830–1831 йиллари Пруссияга қарши халқ қўзғолонида иштирок этди, қўзғолончилар енгилгач, Парижга кетди. Иккинчи империя даврида (1852–1870) Франция ташқи ишлар вазири бўлди, ўша йиллари Қрим урушига чек қўйган Париж тинчлик конгрессига раислик қилди. Наполеон Учинчи Александр Валевскийни Флоренция, Неаполь, Мадрид ва Лондонга элчилик вазифасига тайинлади. Кейинроқ у давлат котиби, қонунчилик корпусининг раиси лавозимларида ишлади. Бироқ Наполеон Учинчи ундан хавфсирарди, чунки давлат арбоби сифатида жуда бообрўлиги устига, кимсан Наполеоннинг зурриёди эди-да! Шу боис уни саройдан узоқлаштирди. Граф Александр Валевский 1868 йил сентябрь ойида оламдан ўтган...

Бари бир Наполеонга тахт вориси керак эди. Лоақал туғишганларининг оғзини ёпиш учун ҳам зарур. Дарҳақиқат, уларнинг иддао ва хархашалари куракда турмасди. Аввало, акаси Жозеф: оилада тўнғич бўлгани боис Франция тахтида Наполеон эмас, Жозеф ўтириши керак экан. Тождор ука унга олдин Неополитания, кейин Испания қироллиги тожини бериб,

генерал мундиринаи ҳам кийдирди. Баднафсликнинг чегараси йўқ, афтидан, тантиқликда ҳам меъёр йўқ шекилли: Жозеф бир йўла генералиссимус бўлиш орзусида эди, устига-устак ўзи валиаҳд деб расман эълон қилинмагани туфайли умр бўйи укасидан норози бўлиб ўтди.

Лекин императорнинг туғишган жигарлари битта эмасди-да: Европа ҳудуди гўё Бонапартларнинг хусусий чорбоғи бўлди ва оила аъзоларига расамади билан тақсимланаверди. (Фақат укаси Люсьен қуруқ қолди, бунга ҳам ўша боланинг қайсарлиги айбдор.) Чунончи, Жером – Вестфалия, Луи – Голландия қироллари, Анна-Элиза – Италия қироличаси рутбасини олишди. Полина – кимсан генерал Леклеркнинг завжаси, Каролина – маршал Мюратга зўр тўю томошалар билан узатилди. Роса сийланса-да, куёв Мюрат Польша тахтини бермаган қайноғасидан хафа.

Императорнинг волидаси Летиция – пошшоона, у кишига ҳазрати олиялари деб мурожаат қилиш жорий этилган, Летициянинг бошига олтин тож кийдирилди. Алоҳида ҳашами зўр кошона, ой сайин катта маош, ясан-тусан, пардоз-андозлар ҳаминқадар, фрейленалар, камергерлар, извошлар, соқчию посбонлар хизматга қойим. Лекин ҳазрати олиялари беоқибат Наполеондан оғриниб қолган: бу бола туғишганларини, ҳатто онаизорини ҳам дурустроқ сийлагани йўқ. Топиб олгани – Жозефина, ўша афсунгарнинг ёнидан бир зум жилмайди, ундан сўроқсиз қадам босмайди. Ой чиқса ҳам, кун чиқса ҳам ана шу хотиннинг кетидан эргашиб келган болаларга чиқади.

Бу гап мутлақо тўғри эди. Ҳамма-ҳаммани сийлаган Наполеон Бонапарт асранди ўғли ва қизини ҳам ранжитгани йўқ. Эжен (Евгений) Богарне (1781-1824)

жасур, бардошли, абжир ва садоқатли зобит эди, армияда садоқат билан хизмат қилди. Шунинг учун Наполеон генерал унвонини бериб, Бавария қироли Максимилианнинг қизига уйлантирди. Гортензия Богарнени эса укаси Луи Бонапартга олиб берди. (Иккови ажрашиб кетган бўлса-да, кейинчалик уларнинг ўғли Наполеон Учинчи номи билан Франция императори бўлди.)

Хуллас, Наполеон энди валиаҳд ҳақида жиддий ўйлай бошлади: ҳам империянинг эртанги тақдиридан кўнглини хотиржам қилади, ҳам оилавий можаролардан қутулади.

Бунинг учун бўлгуси рафиқаси тагли-тугли ҳукмдорлар сулоласидан бўлиши лозим. Наполеон дастлаб Россия императорининг синглисига оғиз солди. Александр Биринчи совчига рўйхушлик бермади, қолаверса, Мария Фёдоровна ҳазрати олиялари Наполеонни куёв қилишга икки дунёда рози бўлмасди...

Муаммо Габсбурглар билан бир кўришишдаёқ иш битди-қолди. Бир оғиз сўзгаёқ «хўп» деганлари устига, тўйни тезлаштириш ташаббуси ҳам австрияликларнинг ўзидан чиқди. Император Франц қизининг олдидан ўтишни лозим кўрмади, Мария-Луизанинг кўнглини биров сўрагани ҳам йўқ.

Таассуфки, энг катта муаммо бошқа ёқда: Жозефина Богарне зоти олиялари ҳали куёв бўлмишнинг никоҳида турибди-ку! Лекин аёлнинг иложи қанча? Французлар императорига меросхўр туғиб беролмагач, тақдирнинг йўриғига кўнди. Жозефинанинг ҳазрати олиялари (Франциянинг бош бекаси) мақоми умрбод сақланиб, Мальмезон саройи ва боғи батамом унинг маҳрига ўтди...

1810 йилнинг 1–2 апрель кунлари аввал Сен-Клуда, сўнгра Лувр қасрида ҳашамдор тўй бўлиб, французлар

императори 18 яшар Австрия маликасига уйланди. Мария-Луиза ҳазрати олиялари Сен-Клу, Фонтенбло ва Тюильри кўшкларининг қонуний бош бекасига айланди.

Бироқ зоти олияларининг бир эмас, иккита бўлиши ҳеч замонда мумкинми? Ҳали Летиция ҳазрати олиялари ҳам борки, у – учинчиси. Бу энди қандоқ бўлди? Бу каби мулоҳазалар қулоғига тушган Бонапарт илгари ҳам кўп таъкидлаган иборасини такрорлади:

– Мен учун мумкин бўлмаган нарсанинг ўзи йўқ!

Тўйдан сўнг икки ой ўтиб-ўтмадики, катта мужданнинг илк хушxabари келди: Мария-Луиза ҳазрати олиялари оғироёқ... Ҳафталар ўтди, куз ва қиш ҳам ўтиб, баҳор келди: Франция маликасининг ой-куни яқин. Наполеон Бонапартнинг дунёга келажак зурриёди истиқболига замбараклар шай, тўпчилар пешвоз чиқадилар.

1811 йилнинг 20 март куни қирқ икки ёшли императорнинг алғов-далғов ҳаётидаги энг улуғ айёмлардан бири бўлиб қолди. Замбараклар наъра тортаверди: ҳамма хабардорки, қиз туғилса 21 марта тўп отилади, агар ўғил туғилса...

21-гумбурдан сўнг ваҳима солган қуроллар жиндай нафас ростлагандай бўлди ёки тўпчилар пойтахт аҳлининг сабрини имтиҳон қилдилар.

Йўқ, замбараклар чарчамаган экан: устма-уст айюҳаннос солаверди ва олов пуркаган ҳайқириқнинг ҳисоби бир юзу бирга етгачгина тўхтади. Тўпчилар қарсак чалишди, бутун Париж олқишларди...

Муҳтарам китобхон! Сиз қўлингизга олиб, ўқи-моққа чоғланаётган романнинг бош қаҳрамони бўлмиш бахтиқароликка маҳкум шаҳзоданинг туғилиши ана шундай дабдабали нишонланди. Наполеон ўғлига Жозеф Франсуа Шарль Бонапарт исмини қўйди ва

ўша куниёқ чақалоққа Рим тахтини ҳадя этиб, қирол деб эълон қилди.

Аммо бу дунёда тожу тахт ҳеч кимга вафо қилган эмас.

Францияга қарши коалицияга уюшган иттифоқчилар қўшини Парижни эгаллагач, 1814 йил 6 апрель куни Наполеон тахтидан воз кечди ва императорни Эльба оролига олиб бориб ташлашди. Голиблар сафида Франция пойтахтига кирган Франц Биринчи бадкор кўевидан қутулганига шукур қилиб, қизи ва уч яшар набирасини Венага олиб кетди.

Бироқ Наполеон 1815 йилнинг 1 март куни Эльбани тарк этди ва одамлари билан Франция соҳилига қадам қўйди. Кейин жуда-жуда ғаройиб ишлар, ақл бовар қилмайдиган «жанглар» бошланди. Париждан юборилган қўмондонлар унинг додини беришни унутдилар-да, император қошида тиз чўкиб, байроғи остида саф тортдилар. Ишониб бўлмаса-да, на чора, ҳақиқат шу эди, Наполеон Бонапарт бирор дона ўқ отгани йўқ, бирор кишининг қони тўкилмади ва атиги уч ҳафтада Франция тахтини қўлга олди.

Наполеон Россия, Англия, Австрия, Пруссия – ҳамма Европа ҳукмдорларига сулҳ тилаги билан мурожаат қилиб, ҳеч кимга ҳеч қандай даъвода эмаслигини, тинчликдан бошқа тилаги йўқлигини баён этди. Бошқалардан кўра Австрияга – қайнотаси томонга умид билан кўз тутди: император Франц қизи ва набирасига қайишади деб ўйларди. Аммо уни ноумид қилишди: Мария-Луиза ўзини Нейперг деган кимсага бағишлади, унга Наполеоннинг кераги йўқ. Император ўғлидан ҳам умидини узаверсин: француз шаҳзодаси энди йўқ, у герцог Рейхштадтскийга айлантирилди ва Францияга ёв қилиб тарбияланади.

Омади кетган императордан зафар батамом юз ўгирганди: 1815 йилдаги салтанати юз кундан ошгани

йўқ, Ватерлоодаги мағлубият билан империя кунпаякун бўлди. Мағлуб ҳукмдор ноилож эди, тахтдан ўглининг фойдасига воз кечиб, тўрт яшар ворисини Наполеон Иккинчи деб эълон қилди.

Аmmo ўзи қаёққа берсин: Австрия, Пруссия, Италия, Россия, Америка Қўшма Штатлари? Францияда қолай деса, бурбонлар чангалига тушади! Наполеон узоқ ўйлагани йўқ, тақдирини ўз ихтиёри билан хундор душмани Англиянинг қўлига топширди. 1815 йил 15 июль – шанба субҳидамида инглизларнинг «Беллерфонт» ҳарбий кемаси Муқаддас Елена ороли сари сузиб кетди. Ўрта Ер денгизидаги Эльба француз соҳилларидан қўл чўзса етгудай масофада эди. Атлантиканинг жанубидаги Муқаддас Елена эса Франциядан ўнг минг километр олисда жойлашган.

Собиқ император ўзидан абадий қолаётган қирғоқдан кўз узолмайди: мовий осмон остидаги замин, шу тупроқдан баҳра олган дарахту гиёҳлар, мўрилардан буриқсаётган тутун, бу – Франция, Франция – Наполеон Бонапартнинг ҳаёти, борлиғи. У ўз Франциясини қайта кўролмайди энди!..

Тож-тахт валиаҳд – «Наполеон Иккинчи»га ҳеч қачон насиб этмайди. Болакай падарига ашаддий душман бўлмиш бобосининг «ғамхўрлиги» остида Венадан бир қадам нарига чиқарилмайди. У Австрия императори саройида ва панжараси аъло сифатли пўлатдан тўқилган Шенбрун қасрида улғайиб, «Шунқорча» номи билан шуҳрат топди. Уни яхши кўрадиганлар, армонли қисматига ачиниб қарайдиганлар, ёрдам беришни истовчи хайрихоҳлар етарли ва йигитнинг сиймосида ашаддий душманни кўриб, ваҳимада юрганлар ҳам анчагина. Наполеоннинг валиаҳди 1832 йил 22 июль куни 21 ёшида сил касалидан вафот этди...



- Lituz.com

Elektron kitoblar

**To'liq qismini Shu tugmani
bosish orqali sotib oling!**